

Az 1928—1929. év nevezetesebb unitárius irodalmi eseményei.

Unitárius irodalmunk ma még majdnem teljesen szervezetlen s bár a múltban történt néhány érdemes lépés irodalmi életünk kialakítására vonatkozóan, a kezdet stádiumánál, sajnos, még mindig nem tudtunk tovább jutni. Pedig vannak íróink s van közönségünk is. De nincs egységes öntudat, nincs vezető szellem s ami még nagyobb baj, nem volt olyan irányító fáklyánk, aki, vagy amely megvilágítsa az utat úgy íróink, mint közönségünk számára. Az irodalom nem olyan megnyilatkozás, amelyet skatulyázni vagy dirigálni lehet. Olyan természetes életöszön az, ami szervezés nélkül is kikivánczik az arra hivatottakból. De bizonyos, hogyha ezt az életöszönt tudatosan használjuk fel a magunk javára, ha tápláljuk és élesztjük, nagyobb eredményeket érünk el, gazdagabb és szebb formákat kap, mint anélkül.

Erre a tudatos ébresztésre, virágba zsendítésre, gazdagabb eredményelérésekre alakult és hivatott az Unitárius Irodalmi Társaság. Kilenc év óta, amióta a Társaság működik, végzett már erre irányuló munkát s „Unitárius Könyvtár“-sorozatunk olyan hajtás volt, ami örömmel kell, hogy eltöltse aggodó gondolatainkat. Szakkönyvtári füzeteinket sem akarom kivonni az elismerés méltató pälládiuma alól, de nézetem szerint, ha tekintetbe vesszük azokat az erőket, amelyek a Társaság rendelkezésére állottak, nem vettünk eddig igénybe minden igénybe vehető erőt s nem használtunk ki minden módot unitárius irodalmunk olyan értékesítésére, amint pedig megkísérteni talán alkalmunk és módunk s kötelességünk lett volna. Ezeknek a szempontoknak előre vetítése után unitárius irodalmunkról nem beszélhetünk úgy, mintha az valamely szervezett kiélési egység volna, de ha a tenger vizét analizálni lehet néhány cseppjéből, akkor unitárius irodalmunk létezését is hangsúlyozottan bizonyítják azok a feltétlen értékelést érdemlő megnyilatkozások, amelyek szétszórta, egymástól függetlenül, de egy szebb jövő pionirjaiként munkálják a közös célt, az egységes unitárius irodalmi közszellem megteremtését. Ebből a szempontból

unitárius irodalmunk a múlt évben is termékeny és áldásos volt s örömei tölthet el mindenkit, aki jóindulattal és szeretettel foglalkozik ezzel a kérdéssel s bizik a jövő teremtő szellemében.

Ennek a munkának nevezetesebb eredményei a következők:

I. Egyházi lapjaink és íróink.

Lapjaink, mint évek és évtizedek folyamán, úgy a múltban is hiven szolgálták unitárius előhaladásunkat. Az Unitárius Közlöny Szentiványi Sándor szerkesztésében végezte ezt a munkát. Az Unitárius Egyházat Ütő Lajos vitte tovább. Az Unitárius Szószék Balázs András szerkesztésében jelent meg. Csupán a Keresztény Magvető szerkesztésében állott be változás. Dr. Kiss Elek kilépett a szerkesztő-bizottságból, Dr. Borbély István az 1928. évi utolsó szám szerkesztése után megvált a felelős szerkesztői munkától s az 1929. esztendőben az U. I. T. elnökségének a megbízásából Vári Albert vezette tovább ennek a történelmi jelentőségű lapunknak tradícióit, mint felelős szerkesztő. Jól esik megemlítenem, hogy unitárius öntudatunk fejlesztésének vágya az idén különösen megmozgatta a Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Körét is s a dicsőszentmártoni alakuló gyűlésen egy ifjúsági lap megteremtését is elhatározták.

Az írók munkásságát a következő önállóan megjelent és megjelenésre váró munkák dokumentálják:

Kiss Sándor székelyudvarhelyi lelkész lefordította és néhány fejezettel kibővítvé megjelentette dr. Glodden Washington kolumbusi lelkész „A keresztény pásztor és a dolgozó gyülekezet” című munkáját. *Ütő Lajos* „Bölcső mellett” címmel keresztelési beszédek adott ki. *Vári Albert* „Isten országa munkásai” címmel élet- és jellemrajz gyűjteményt adott ki, amelyet középiskolai valláskönyvül is elfogadtak. *Ürmösi József* „A gyakorlati teológia főbb irányelvei” címmel terjedelmes tanulmánnyal gazdagította irodalmunkat. Különlenyomatban önállóan megjelentek *dr. Boros György* püspök úr „Báró Petrichevich Horváth Kálmán és elődei”-ről írt bibliografiai dolgozata, valamint a „Keresztény Magvető” első füzeteként: *Lőrinczy László* fordításában *Lupton Dilworth* angol lelkész „Miért vagyok unitárius” című dolgozata. Szívesen üdvözlöm ez alkalommal is a Keresztény Magvető ilyen irányú munkásságát s hiszem, hogy további füzetkiadásaival hasznos szolgálatot fog végezni úgy hitéletünkben, mint irodalmunkban.

Egy-két szépirodalmi munka is jelent meg unitárius írótól. Bár ezen a téren is sokkal erősebbek vagyunk, a múlt évben *Ürmösi Károlyné* „Pár szál virág“ című verses kötete, *Gyallay Pap Domokos* „A nagy tűz árnyékában“ című regénye, *Szent-Iványi Sándor* „A nép barátja“ indu'ó sorozatban megjelent „Még csak egy félév az élet“ című elbeszélése, *Vári Domokos* „Vallomások“ című verseskönyve, valamint *S. Nagy László* „Zenélő kút“ címen összegyűjtött történeti elbeszélései gyarapították erdélyi magyar irodalmunkat.

Ez a néhány könyv és néhány név azonban még nem mutatja meg íróink egész munkásságát. Temérdek írás és cikk jelent meg unitárius író tollából, amik közül egy néhány érdekességénél s értékénél fogva is megérdemli, hogy kiemeljük a mindennap eseményei közül. Ide tartozik elsősorban *dr. Gál Kelemennek* a Keresztény Magvetőben megjelenő Brassai tanulmány-sorozata, amit remélhetőleg önálló kötetben is viszont fogunk látni. De ugyancsak meg kell emlékeznem *Gál Kelemennek* a „Magyar Kisebbség“-ben végzett munkásságáról is, amely mint ilyen, külön értéket reprezentál egész erdélyi tudományos irodalmunkban. *Perédy György*, mint a Szigligeti Társaság főtitkára végez igen jelentékeny és értékes munkát Nagyváradon és környékén, rengeteg cikket írva és felolvasásokat tartva. *Márkos Albertnek* egy regényfordítása jelent meg az *Ellenzékben*; *Von Hutten bárónő*: „Ki irtózik a légytől“ című érdekes írása. *Balázs Ferenc*: „Bejárom a kerek világot“ címmel úti leírásokat közölt a Keleti Ujság tárcahasábjain s azok már önálló megjelenésüket várják. Szerénytelenség nélkül kívánom megemlíteni, hogy kedvező fogadtatásra talált saját *Krónikás* könyvem is, amit azóta már régi lapom címével folytatok tovább. De egész sereg komoly munka várja még a megjelenés alkalmát íróink asztalfiókjában. Ilyenek *Lőfi Ödön* fordítása: „A XVI. század reformációja a modern gondolkodáshoz való viszonyában“, *Lőrinczi Dénes* lupényi lelkész „Jézus“ című munkája, *Szent-Iványi Sándor*: „Jézus emberarca“ című könyve, amelyek talán nemsokára napvilágot is lát, valamint többek között az „Unitárius Kis Tükör“, mely *Vári Albert* átdolgozásában és a „Hittan“, amely *Gálfi Lőrinc* és *Vári Albert* átdolgozásában approbálás alatt áll.

Nem sok, de ha tekintetbe vesszük egyelőre való szervezetlenségünket, elég bizonyosság amellet, hogy irodalmi lelkiismeretünk is lázadozik s hogy ebben a nemes lázadozásban egyaránt benne van íróinknak hitünk iránti lángoló szeretete, egyházunk ügyeinek

becsületes szolgálata s egyetemes magyar kulturánk fejlődését óhajtó szándéka.

Irodalmi életünk nevezetesebb eseményei közé kellene számítanunk a „legnagyobb székelynek“, Orbán Balázs bárónak a centennáriumát is, de sajnos, ebben csak annyi részünk van, hogy magunkénak vindikálhatjuk *Szentmártoni Kálmán* tevékeny munkásságát a megjelent Orbán Balázs emlékkönyvben s hogy *Kelemen Lajos* és *Várady Aurél* egy-egy cikket irtak az albumba. De nem dokumentáltuk a maga érdeme szerint ennek a nagy székelynek unitárius voltát s emlékezetének felfáklyásításával elmulasztottuk egyházunk és vallásunk felé fordítani a közfigyelmet. Hasonlóan érzem a szervezett munka hiányát Jékey Aladár halálának tizedik évfordulója, de még szomorúbban halhatatlan vallásalapítónk halálának 350-ik évfordulója alkalmából. Mind olyan események ezek, amelyek különösen alkalmasak arra, hogy hitünket és vallásos felfogásunkat, értékeinket az irodalom segítségével is közelebb vigyük a nagyközönséghez s bár a Dávid Ferenc tragikus évfordulójának ilyen irányú munkáját s annak hatását csak ezután lesz alkalmunk látni, meggyőződésem, hogy ezen a vonalon mi nagyon mögötte vagyunk minden más egyháznak s a saját egyházunkban is minden más munkának. De hiszem és bizom abban, hogy az idő érésével mind kevesebb panasz és mind több eredmény fogja mutatni unitárius irodalmunk virágba pompázását, s hogy íróink munkásságának komolyabb számontartásával és megbecsülésével évről-évre jelentékenyebb értékekkel fogjuk gyarapítani úgy egyházunkat, mint magyarságunkat.

II. A Társaság működése.

A Társaság életében a következő nevezetesebb események történtek: Dr. Borbély István főtktár és a Keresztény Magvető felelős szerkesztője 1929 május 7.-én kelt s Vári Albert alelnökhöz intézett bejelentésében lemondott tisztségéről s tényleg visszavonult minden társasági munkától. Minthogy ennek folytán a Társaság tényleges funkcionárius, a Keresztény Magvető pedig felelős szerkesztő nélkül maradt, a fő és felügyelő gondnoki értekezlet is foglalkozott a kérdéssel, minek folytán az elnökség a „Keresztény Magvető“ szerkesztésével, a Társaság újra életrekeléséig, a szerkesztő bizottság még fungens tagját, Vári Albertet bizta meg. Vári Albert olyan gondos szerkesztésben igyekezett pótolni a mulasz-

tottakat, hogyha ezt az irányt és iramot a jövőre is biztosíthatja a Társaság az ő munkájával, rövidesen a békebeli állapotokat is el fogjuk érni. Éppen ideje.

Az ügyvezetés azonban sokáig ellátatlanul maradt. S ami ennek természetes következménye lett, Társaságunk tetszhalott képét mutatta. Az év folyamán több ízben beszélgettünk erről a kérdéssel illetékesekkel, de egészen az utolsó időkig semmilyen intézkedés nem történt a felveendő munka irányában — nagyrészt a Társaság ügyeinek teljes ismerethiánya miatt. A legutolsó napokban felszólítást kapva dr. Ferenczy Géza főgondnok igazgató és Vári Albert alelnök, valamint dr. Borbély István visszavonult főtitkár részéről is a Társaság ügyeinek intézésére, ennek folytán hozzákezdtem a Társaság megszakadt munkafonalának felvételéhez. Október 25.-én már tartottunk is egy választmányi ülést s azon megállapítva a további teendőket, intézkedést tettünk a közgyűlés megtartására s új tisztikar választására.

III. Képzőművészeink bevonása.

Nem zárhatom le ezt a beszámolómat anélkül, hogy meg ne emlékezzem az unitárius képzőművészek munkásságáról is. Az igaz, hogy ma még csak festőkről beszélhetünk. De három festőművésztünk érdemes s az erdélyi művészi világban is elismert munkásságot folytat. *Tóth István* tehetsége és egyéni pikturája régi büszkeségünk. De mienknek kell vallanunk *Gidófalvy Istvánné Pataki Etelkát* is, valamint a végleg Erdélybe telepedett s unitáriussá lett *Shakirov Sebestényt*, aki Dávid Ferenc halála alkalmából Dévára is lement s őt több unitárius vonatkozású festményt készített. Ez a három ember — mintha figyelmeztetne, hogy a művészetéről sem szabad megfeledkeznünk s hogy az irodalom mellett, amint erre vonatkozóan már példát statuált Ferenczy Géza igazgatónk kitűzött pályadíjával, kölelességünk van a képzőművészeti kultúra terén is. Kivánom, hogy festőink minél szebb sikerekkel gazdagítsák eddig elért eredményeiket s ecsetjük és tolluk alól minél több festmény és grafikai munka ékesítse unitárius otthonainkat, ők maguk pedig minél hamarabb ékesítsék Társaságunk névsorát. Hogy így együtt: irodalom és művészet közösen szolgálják azt a törekvést, amely elsősorban az unitárius, de ezen át a magyar megújodáshoz vezet.

S. Nagy László.

IRODALOM.

Dávid Ferenc búcsuzása. (Gyallay Domokos egyfelvonásos szindarabja.) Gyallay Domokos, aki úgy unitárius íróink, mint általában az erdélyi irodalom munkásai között az első helyre emelkedett, egy kis egyfelvonásossal áldozott Dávid Ferenc emlékének. A darab címe: „Dávid Ferenc búcsuzása“ s abban Gyallay Dávid Ferencnek, örökös rabságra ítélt vallásalapítónknak utolsó útjáról rajzol érdekes és poétikusan kedves képet. A gyulafehérvári elítéltefésről Déva felé tartó Dávid Ferenc útközben találkozik az akkor fiatal Székely Mózzsal, aki nyikómenti székely ifjakat viszen Kolozsvárra tanulni s az eléjük siető Kornis Ilonával, Mózes arájával, Mózesnek is, Ilonának is minden vágya az lett volna, hogy a püspök adja össze őket s most igen elszomorodának, hallva, hogy a püspököt örökös rabságra ítélték Gyulafehérvárott. Dávid jószágos szive azonban hamar letörli a fiatalok könnyeit. Egymás mellé állítja őket és Isten szabad ege alatt áldását adja a kötendő frigyre. Székely Mózes harcos székely legényei ezalatt megrohanják a katonákat, megkötözik őket s nagy örömmel hozzák hadnagyukat a püspök elé, hogy mondjon ítéletet felette. Dávid nem magasztalója az erőszaknak, leoldatja a bilincseket, szabadon engedi a hadnagyot s ez annyira meghatja a fejedelem katonáját, hogy holtig tartó hűséget fogad Dávidnak s börtönében is mellette marad lelke püspökének. Gyallay ismeri Dávid Ferenc életét s valószínűséget tud adni e kis játéknak is. Színes mesével, eleven fantáziával mondja el a szomorú út e költött epizódját s mi nem is keressük benne a történelmi valóság rideg tényeit, kritikai választóvízzel sem akarjuk elemezni ezt a költői erővel irt történelmi játékot, mert hiszen az az alkalom, amely ennek a históriának a megírására inspirálta a szerzőt, Dávid Ferenc íródeákját, olyan ritka és olyan kegyeletteljes számunkra, hogy csak elismeréssel illelhetjük azt, aki műves munkájával emeli annak lényegét s jelentőségét. De megállapíthatjuk: ez a kedves és poétikus kis darab ékessége volt a Dávid Ferenc ünnepeknek s kiemelkedik szépségével Gyallay írásai közül is. A darabot először Kolozsvárt mutatták be a főtanácsi ünnepek estéjén, majd a dévai ünnepet tette emlékeesebbé. Szerepeit a theologia és a leányiskola növendékei Dávid Ferenc tragikus sorsát átérző emelkedettséggel, rajongó unitárius lélekkel játszották. Hevülő szívük lelkesedése természetesen, hogy diadalt vett a közönségen is s megérdemelt sikert arattak. Különösen Déván, ahol